

Els intel·lectuals, en perill d'extinció?

BASILIO BALTASAR

“L'intel·lectual, com a observador crític, ha de ser un impertinent”

El director de la **Fundació Formentor** i autor del llibre *El intelectual rampante* (KRK Ediciones, 2023) denuncia que hem perdut de vista el centre de gravetat que estructura la consciència de l'ésser humà.

MARIA COLL

Qui són els intel·lectuals del segle XXI?

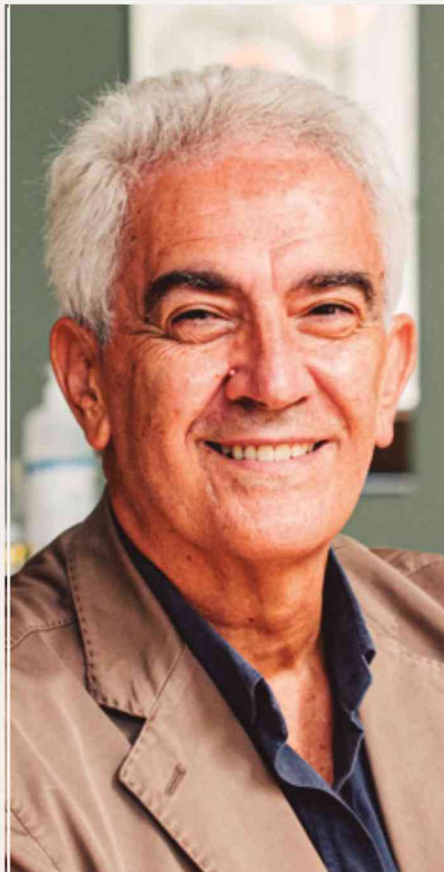
L'intel·lectual influent és aquell que sosté amb el seu pensament crític una independència de criteri i opinió, fonamentant la seva reflexió amb l'agudesca analítica del qui pensa per compte propi i en nom de la intel·ligència. Una veu que intervé en els afers públics sense retre culte a l'administració del poder, sense posar-se a la mercè de les opinions massives ni demanar-los permís, ni prestar les seves habilitats retòriques a les ideologies contrincants.

I on són aquests intel·lectuals?

Si prenem com a exemple la controvèrsia sobre la guerra d'Ucraïna, els dos intel·lectuals que s'han sostret a la hipnosi del discurs oficial, Edgar Morin (102 anys) i Jürgen Habermas (94 anys), podem dir que els intel·lectuals semblen estar amb un peu a l'altra banda.

Doncs, sí, joves no són. Ha passat de moda la figura de l'intel·lectual?

Tendeixo a pensar que l'intel·lectual no pertany a les tendències o modes del moment o a l'esnobisme mimètic de les impostures del consum cultural. Si recordem la polèmica

entre Sartre i Camus veiem dos pensadors amb nervi, idees i disposició a discutir en públic. Potser l'anomalia actual vindrà de la fragmentació tribal de la societat, el seu allistament doctrinal, la seva ferocitat difamatòria. Això sí que embruta i interromp la sana controvèrsia que enyorem.

Hem mitificat la figura de l'intel·lectual?

La memòria és selectiva i reté els episodis més notables, les escenes que poden il·lustrar el nostre model cultural. I sí, hem “mitificat” els intel·lectuals. Però això és perquè tenim consciència de la seva necessitat, de la seva urgència, de l'aportació que fan al debat social. Sabem que posar en qüestió les nostres suposicions, les nostres declinacions i, sobretot, la nostra credulitat és un cas de salut pública.

El filòsof Javier Gomá assegura que avui tenim “una intel·lectualitat dispersa”. Comparteix aquesta idea?

Els gabinets emissors de publicitat, ja sigui institucional, corporativa, ideològica, tecnològica, comercial..., aclaparen amb la seva loquacitat l'espai públic. Sonen a tota hora els eslògans, consignes i divises dels seus

Els intel·lectuals, en perill d'extinció?

departaments creatius. Alguns cauen en la temptació de rebatre'ls i deixar-se emportar per les emocions que conciten. Però la perspectiva intel·lectual ve d'un altre lloc: en la cruïlla de la veritable existència dels Homes, en el sentit de la seva vida real, en el desafiament de la vida que val la pena ser viscuda amb la plenitud de la dignitat, no dins l'aparador del mercat contemporani. Més que dispersa, la intel·lectualitat està embolicada, atrapada per falsos dilemes, disputes banals, controvèrsies passatgeres. I tot això sense deixar d'apreciar les diferents modalitats d'acció intel·lectual: tenim l'investigador pur, l'erudit aïllat, l'acadèmic, l'intel·lectual orgànic, el sermonejador moral, l'intel·lectual que ornamenta les deficiències alienes... i cada un compleix una funció en el teixit cultural de la nació.

Per què, avui, és difícil sentir la veu dels intel·lectuals? No criden o no els escoltem?

La indústria de l'entreteniment en el seu procés d'infinita expansió, amb l'ànim d'ocupar qualsevol esclatxa de temps de què disposi el ciutadà, vol absorbir el món de la creació cultural. De moment, ha aconseguit fer creure que els productes de la seva factoria industrial són obres d'art. El següent pas serà saquejar els arxius de la cultura, apropiant-se'n i transformar-los en un divertit passatemps. Els mitjans de comunicació s'han deixat atrapar pels

cimbells de la banalitat i es pensen a ells mateixos com un focus que atreu la curiositat de l'home avorrit. Els seus mecanismes editorials s'assemblen cada dia més a les candeletes de l'audiència. Ninots que facin riure o plorar. En lloc de parlar al ciutadà que construeix el seu saber, li proporcionen l'ocasió d'un esbarjo: l'alliberament de l'home avorrit serà passar-s'ho bé.

Hi ha qui diu que els intel·lectuals no parlen perquè estan cansats de ser els caps de turc de la història...

Són reveladors els símptomes que delaten l'esgotament de les nostres societats. Com si les institucions no poguessin suportar ni canalitzar els disturbis latents i les contradiccions violentes que desmenteixen la seva raó de ser. Hi ha també un difús cansament psicològic: els ciutadans no poden pair la potència dels estímuls fabricats precisament per això, perquè romanguin paralitzats pel malestar. En aquestes condicions no és estrany que també els intel·lectuals se sentin temptats de confessar que no poden més. Però és precisament ara quan cal el ressorgiment del pensament crític del projecte humanista: l'elaboració de les idees de un nou Horitzó, que reprenguin el projecte humà. No pas el tecnològic.

En una societat amb molts ciutadans amb estudis superiors, en què l'opinió està molt fragmentada i és una batalla a les xarxes socials, per què és necessària la veu dels intel·lectuals?

Potser els estudis superiors no siguin la garantia de formació, categoria i elegància cultural en què confiàvem. De vegades, societats més analfabets tenen un respecte més impecable per la cultura i pels pensadors. El que sens dubte ha contribuït al disturbir psicològic dels nostres temps són les "xarxes" (que no tenen res de *socials*, excepte l'afegit que hi va posar el fabricant). Les xarxes són un bassal de granotes: no són ni seran mai l'espai d'interlocució on es puguin escoltar les meditacions assenyades dels més veraços i articulats.

Quin paper haurien de tenir els intel·lectuals? Quina és la seva responsabilitat?

Contribuir a l'expansió del coneixement, a l'insubornable exercici de la crítica, a

denunciar la mentidera tergiversació de les retòriques, a detectar les impostures institucionals, a sustentar la reflexió conseqüent del pensament, l'eloqüència de la tradició cultural, a elaborar constantment el sentit de la condició humana... Treballar per l'emancipació dels éssers humans, vaja.

Per tant, han d'incomodar?

El treball intel·lectual dels historiadors o dels filòlegs, per exemple, entre altres, enriqueix el llegat del nostre patrimoni cultural. A l'intel·lectual, com a observador crític de les societats en què viu, que abasta amb la seva mirada transversal i interdisciplinària l'organisme social, polític i cultural, potser li correspon ser un impertinent.

Una societat pot avançar sense una intel·lectualitat de referència?

La instal·lació de les pantalles a cada butxaca, el somni que als anys seixanta incubà el conductisme de Skinner, ha convertit en referència social les *influencers*, els rapers, els *freaks*. L'intel·lectual no es pot doblegar a aquest circ delirant i patològic. Haver perdut de vista el centre de gravetat que estructura la consciència de l'ésser humà tindrà conseqüències fatals. La destrucció, lenta, corrosiva i implacable de la noció d'Home ha produït la dispersió actual del propòsit, el caos de les il·lusions, la recerca desesperada de les diferents identitats que ofereix a baix preu el mercat. Substituir l'essència de l'ésser humà per la representació angoixada dels seus desitjos, per la frustració dels seus anhels, per la voracitat dels seus apetits, ens portarà a un moment de deliri col·lectiu en què ningú no sabrà qui és en veritat.

Si no són els intel·lectuals, qui són avui els mediadors de la nostra societat?

La societat de l'espectacle avui conforma una massa amorfa de consumidors disposats a triar i rebutjar constantment. En això consisteix la seva sobirania, encara que ningú no vol reconèixer que les seves opcions vitals han estat reduïdes a: treball, salari i consum. Les aplicacions tecnològiques han fet exasperant aquesta simulació. Ara penetren a la xarxa neuronal els estímuls programats per la factoria conductista i tots celebren els seus drets d'usuari exigent: canviar de canal.

“L'intel·lectual, avui, està embolicat, atrapat per falsos dilemes, disputes banals, controvèrsies passatgeres”